

IRODALMI SZEMLE.

A magyar állam fenmaradásának és alkotmányos szabadságának okai.

Irta: *gróf Andrassy Gyula*. Budapest, Franklin, 1901. Ára 6 K.

A ki a nemzetek történetét tanulmányozta, nagyon jól tudja, hogy az államok berendezésének legnehezebb problémája a szabadság és a rend összeegyeztetése és biztosítása. A formák nem jelentik a közszabadságot s nem a *respublica* vagy a különböző monarchiák megalapítása nehéz, de a szabadság gyökereinek s fejlődésének megóvása s épségben tartása. Mi válságos idöket élünk, a jövő szegletköveinek helyes lerakásánál multunkból vett tanúságok igazíthatnak a jó útra. Andrassy Gyula gróf e könyvében élénk tárja azokat a politikai igazságokat, melyek a mohácsi veszedelemig alkotmányunk történetében érvényesültek.

Munkájának vezérlő gondolata, hogy a középkorban egyesgyedűi az erőket összefoglaló királyság volt képes oly közállapotok teremtésére és állandó föntartására, a melyek mellett alkotmányos szabadság és rend fejlődhetett s virúlhatott (427 l.). Meggyöződése, hogy e korban mennél erősebb a királyság, annál biztosabb állami létünk (55 l.)

A szabadság lehet külső szabadság, ha az államon kívül álló erők, a külpolitika, a világesemények nem korlátozzák; lehet önszabadság, ha a belső közjogi élet szabadon lüktethet. E felfogásnak megfelelően Andrassy gróf könyve két részre oszlik. Elsőben kutatja a külső szabadság okait, másodikban a belső alkotmányos életét.

Külső szabadságunk, főnmaradásunk okai: hazánk területének sajátossága s hogy nem a germán világtól, de a fejletlen szlávoktól kellett elhódítanunk. Az európai művelődésnek nem gátja, de támaszkodó pontja voltunk. Hódításról lemondtunk, de a meglevő birtokhoz szívósan ragaszkodtunk. Keresztyénekké lettünk. De a kereszt meg nem védhetett, csak az erős kard, okos fej s ezen kívül a világhelyzet kedvezése. A világ szinpadán ekkor különösen három erő működött. A germán törzsek szeretnék magukat függetleníteni. A keresztyén vallás pedig egységesíteni akar s ezért a pápaság viláгурalomra tör s

vele a császárság is, mely fegyveres erejével megvédte a társadalmat s a kereszténységet is. A germán fajok széthúzása, a pápaság és császárság egységesítő törekvése egyaránt történeti szükség. Mi okozta, hogy a fiatal Magyarország a világ akkori uraival megbírkózhatott? A germán fajoktól megvédett, hogy alkalmazkodási képességünk s tanulmányosságunk ellenére lenéztek s csak kevéssé vettek számba. Nagyobb volt a veszély a másik két erő részéről, mert a császárság és a pápaság eleinte kezét fogva igyekeztek Szent István conceptióját: független magyar állam keresztény társadalmi keretében, megsemmisíteni. Ez ellen az óriás ellen több apró körülmény kedvező volta védett ideig óráig. Jeles királyaink s faji kiválóságaink mellett is buktunk volna, ha a két világhatalom állandóan egy kézre dolgozik. De szerencsénkre összetűzött természetszerű okokból s a császárság oda lyukad ki, hogy Magyarország erős karja menti meg a morvamezei ütközetben. A pápasággal tovább folyt a küzdelem, mert e két fogalom: nemzeti érzület és Róma uralma egymással soha és sehol meg nem férhettek (33 l.). De Robert Károly királylyá választásakor határozottan elvált: van-e a pápának joga belső ügyek megoldásában vagy nincs. A kedvező eredményben a kor szellemének változása s ösztönszerűen elszánt macacosságunk volt a döntő tényező. A tatárjárás okozta veszély súlyos volt, de létünk alapjait érvényben hagyta. A vegyes házak idejében tekintélyünket emelte, hogy több királyunk idegen korona tulajdonosa is volt. Különbösen is nagy nemzetközi küzdelmek esélyei nem fenyegettek. A királyság benn is betöltötte feladatát: az állam egyes tényezőinek erejét egyensúlyban tartotta (I—II. fej.) a Jagellokig. Ekkor az állam erőinek összesége felett nem tudott rendelkezni.

Hogyan óvta meg a királyság az erők harmoniáját? Erre felel a könyv második része. Mindenek előtt kutatja a királyság erejének forrásait s kimutatja, hogy csupán a királyság volt hivatva, hogy a törzsi alkotmányból területhez kötött egységes államot teremtsen s csak a királyság biztosíthatta a magyar szabadságot, mert Szt. István conceptiójának megvalósításán fáradozott. A királyság mellett természeti szükségből ki kellett fejlődnie a rendi alkotmánynak, mert a királyság csak így hathatott az egész nemzetre s így támogatta a nemesség is a királyságot. E résztől kezdve analógiákkal dolgozik az író. Kutatja a rendi alkotmány csiráit nálunk és Angliában. Aztán e két tényező működését vizsgálja. Eleinte erős a küzdelem a két erő közt. Eredménye, hogy a rendi szabadság kibontakozása nálunk is, Angliában is olyan szabadságlevelet hoz létre, melynek hatása szinte napjainkig tart. De a politikai hatalom a charta ellenére is Angliában a királyság kezében csúcsosodik ki eleinte; csak később kerekedik felül a rendek ereje. Nálunk ellenkezőleg van. A bulla oligarchiát szül s a királyi reactio alig tud rövid időre is lélegzethez jutni az Anjouk alatt, hogy Zsigmond uralma ismét a rendi alkotmány teljes dicsőségével végződjék.

A királyság azonban az angoloknál a Tudorok, nálunk Mátyás idején diadalra jut. Fájdalom, hogy nálunk az Albert halála után egyszer már fenyegető bomlás a Jagellók alatt újra kiüt. A két erő összhangja megbomlik, sőt a rendi alkotmány maga is két pártra szakad, a nemesség és főnemesség táborára.

Ez Andrassy gróf könyvének általános áttekintése. Nyilván az alkotmányos életet magyarázza. Nagy szeretettel tárgyal. Történelmünket az egyedüli helyes állásból, világtörténeti kapcsolatban nézi. Ezért módszere az analogia. Épen mint a Beöthy Ákosé. Csakhogy Beöthy sokkal több oldalról hoz fel megvilágosító példát, de Andrassy gróf is meggyőző. A historiai kutatás eredményeit elfogadva, szemlét tart a felvett anyagon biztosabb tárgyilagossággal. Abban is egyezik Beöthyvel, hogy a charta és a bulla között inkább különbségeket lát s nem hasonlóságokat; egyenlő szeretettel s lelkesedéssel csüngenek Mátyás korán. A hűbériség szerepét is egyformán itélik meg, hogy t. i. nálunk nem volt hűbériség. A mit Beöthy az állam súlypontja s az önerőnkkel való szabad rendelkezés alatt ért, Andrassy az állami erők harmoniájának nevezi. Beöthy szerint a mohácsi vészt csak az utókor nagyította gyászos katastrophává, Andrassy valóságos csapásnak mondja. Azt mondók, hogy Andrassy objectivebb. Igaz, de azért elég alkalmat talál arra, hogy némely korunkban is felszínen levő eszmét jellemezzen. Pl. a chauvinismusról, a nemesség létjogosultságáról, a demokrátiáról nagyon is megszívlelendő gondolatai vannak.

De van ellenmondás is művében. Szinte a Jagellók-kora nemességének legfőbb törekvése, hogy gyöngé legyen a király és hogy önmaguknak bizottság a végrehajtó hatalmat. S mégis fejtegetésének a végén arra az eredményre jut, hogy a magyar szabadság a középkor végén nincs benső bomlásban. De azért komoly veszély környékezi (364 és 440 l.). E végső következtetés nem észrevétlenül ugrik elő a megelőző tárgyalásból.

De az egész munka értékének súlya érintetlen marad. Az író egyénisége, módszere, faji büszkesége mellett az igazság önzetlen felmutatása s az államférfiú komoly és higgadt ítéletmondása megrezdíti az olvasóban a vért, s erőssé teszi a hitet, hogy fajunk szerepe a középkorban dicsőséges egy élet volt. A tudással párosult széles látóköri pedig a szaktudomány előtt is elismerést követel s érdemel. A részletek bonczolgatásánál tett megjegyzések pedig talpraesettek, találók. Olyan ez a könyv, hogy a hazafias s tudatosan hatni akaró magyar társadalom minden egyes tagjának ismernie kellene. Annál inkább a történettanítóknak és a jogász embereknek. Bár úgy lenne.

Másszor talán felveszem a fonalat és megkísértem szabadságunk további fenmaradásának okait fejtegetni — igéri az író. Minél hamarabb vegye fel a fonalat, ezt óhajtjuk őszintén.

Kristóf György.